د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

يوولسم ټولگی

مدني زده کړې - يوولسم ټولگی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

۱۳۹۸
هـ.ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: مدني زده کړې

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د مدني زده کړو د دیپارتمنت د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د ایډیټ د څانګې علمي غړي

ټولګی: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډوونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مدني زده کړې

لومړی څپرکی: ټولنیز کیدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنیزکېدل څه ته وايي؟ ۳
د ټولنیز کیدلو لاملونه (۱) ۷
د ټولنیزکېدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډیز ۲۰
دویم څپرکی: ټولنیز نظم ۲۱
د څپرکي موخې ۲۲
ټولنیز نظم څه شی دی؟ ۲۳
د ټولنیز نظم لاملونه(۱) ۲۷
د ټولنیز نظم لاملونه(۲) ۳۱
ټولنیزې سرغړونې(۱) ۳۵
ټولنیزې سرغړ ونې (۲) ۳۹
د دویم څپرکي لنډیز ۴۲
دریم څپرکی ۴۳
د څپرکي موخې ۴۴
ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځوانانو بدلون لپاره کوښښ (۱)... ۴۹

د ځوانانو بدلون لپاره کوښښ (۲)... ۵۳

د دریم څپرکي لنډیز.. ۵۶

څلورم څپرکی: ټولنیزې نابرابرۍ... ۵۷

د څپرکي موخې.. ۵۸

ټولنیزې نابرابرۍ څه شی دي؟.. ۵۹

طبقاتي نابرابري... ۶۲

جنسي نابرابري... ۶۷

د څلورم څپرکي لنډیز.. ۷۰

پنځم څپرکی: زموږ ټولنیزې ستونزې.. ۷۱

د څپرکي موخې.. ۷۲

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي.. ۷۳

زموږ ټولنیزې ستونزې: نېستي او غریبي.. ۷۷

زموږ ټولنیزې ستونزې: (استوګنځی).. ۸۱

زموږ ټولنیزې ستونزې: روغتیا.. ۸۵

زموږ ټولنیزې ستونزې: د نشه يي توکو قاچاق.................................. ۸۹

زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امني او تر هګري.................................... ۹۳

زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودي توکي.. ۹۷

د پنځم څپرکي لنډیز.. ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

ټولنيز کېدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنيز کېدل څه ته وايي؟
- د ټولنيزکېدو لاملونه (۱)
- د ټولنيزکېدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاووونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي لارښود

ګرانو زده کوونکو د دې ښوونکي تر لوستلو وروسته به:

- د ټولنيزېدو په معنا او ارزښت وپوهېږئ،
- د ټولنيزو اړيکو په ټينګولو کې به ډېره تجربه او مهارت تر لاسه کړئ،
- د ټولنيزو ارزښتونو منلو ته به ليوالتيا وښيئ،
- د ټولنيزېدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه به وپوهېږئ،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغو له ضروري ارزښتونو سره به علاقمندي تر لاسه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزكيدل څه ته وايي؟

خبرې پرې وكړئ

پوهېږئ چې خلك په بېلابېلو ټولنوكې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوك لري.

د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړ كولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طريقې موجودې دي. دغه ټكي ته په پام سره:

۱- آيا تاسو هغه خلك پېژنئ چې د سلام او روغبړ كولو پر مهال له بېلابېلو كلماتو او سلوك څخه استفاده كوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه كوي؟

۳- آيا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو كې څه توپير موجود دی؟

كه چېرې له خپل كلي او يا ښار څخه مو نورو ښارونو او يا هېوادونو ته مسافرت كړی وي، هرو مرو به مو ليدلي وي چې خلك په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو كې:

- په ډول ډول ژبو خبرې كوي،
- بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
- ډول ډول خواړه خوري،
- په يو ډول مو قعيت كې ډول ډول سلوك او رفتارونه له ځانه ښكاره كوي.

د دغو توپيرونو په ليدلو سره، د انسان په فكر كې دا پوښتنه پيداكېږي چې خلك ولې په بېلابېلو ټولنوكې په بېلابېلو ډولونو سلوك او رفتارونه كوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب كې بايد وويل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ كې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربنسټ عمل کوي.

دغه ټولنیز سلوك او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپیر لري. له دې امله خلك په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنیز ځایونه او سیمې، لکه: کورنی، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بیلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونیسو:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځایونوکینو.

۳- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

٤- خپلو ټولګیو الوته مزاحمت ونه کړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځان سره ولیکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوك او رفتار یوڅو ضروري بیلګې دي چې په ټولګي کې یې باید په پام کې ونیسو او له هغو سره سم عمل وکړو.

له ښوونکي څخه هم هیله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پیروي وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هیله کېږي چې:

۱-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲-پر زده کوونکو مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانی چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تیاری ونیسي.

٤- لوست په سمه توګه تشریح کړي.

۵- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

٦- له زده کوونکو سره په اړیکو کې دې د هغوی ترمنځ توپیر نه کوي.

۷- د ټولګي نظم دې ټینګ کړي.

ټولنیزکېدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کو چنیوالي کې له ډیرو ټولنیزو ارزښتونو سره پیژند ګلوي نه لرو او په ورو، ورو چې لوېږو له هغوسره ډېره پیژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځایونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نورېې له موږ څخه توقع لري. دغه چلند او اصولو ته ټولنپوهان **ټولنیز قواعد** وایي. موږ له کوچنیوالي څخه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناځاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې څخه ټولنيز کېږو. **ټولنيزکېدل** په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي، بلکې د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې د ژوند کولو، د ځان او چاپېريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. خو ورو ورو چې لويېږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونوته رسېږو، له موږ څخه هيله کېږي چې يو لړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يو لړ چارې مو چې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزګارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره ياکارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې د ټولنيز کېدو په بهير کې زده کوو، کولای شو لاندې ټکو ته ګوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيزکېدو له لارې د خپلې ټولنې له قواعدو او ارزښتونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي. پوهېږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپيرلري او د ټولنې غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نه کړي.

کاري وړتياوې

ټولنيز ژوند د ځانګړو وړتياوو غوښتونکی دی.خو دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نېږو. موږ هغه ټولې د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړيکو ټينګول د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده. له نورو سره د اړيکو په ټينګولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل ګرځي. د بيلګې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پرديو سره په عادي ډول اړيکې ولرو. کله چې څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي بايد له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضايع کوي بايد د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- په مختلفو ټولنو کې وګړي له يوبل څخه په کومو مسايلو کې توپير لري؟

٢-ولې خلک په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟

٣- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بيان يې کړئ.

٤- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟

٥- موږ د ټولنيزکېدو له لارې کوم څيزونه زده کوو؟

٦- له نورو سره اړيکې درلودل څه اهميت لري؟

٧- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ يو مثال راوړئ.

کورنۍ دنده

يو دوه کلن ماشوم د يوه نوي پيداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:

١- د دوه کلن ماشوم کوم څېزونه زده دي چې د يو نوي پيداشوي ماشوم زده نه دي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چارو ته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خنديدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او ....)

٢- د خپلو ليدنو پايلې په خپلو کتابچو کې له ځان سره وليکئ او په راتلونکي ساعت کې يې ټولګي ته له ځان سره راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزکېدو لاملونه(۱)

په تېر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنيز ژوند او ټولنيز شخصيت پيدا کوي او په يوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتيا تر لاسه کوي. په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لرې ځرګندونې سره د ټولنيزکېدو د لاملونو په اړه وڅېړو.

پرتله يې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنيزکېدو د لاملونو له ډلې څخه يو لامل ګڼل کېږي، ستاسو په اند:

۱- ماشوم کوم څيزونه د کورنۍ په چاپېريال او کوم څيزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

۲- د ټولنيزکېدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپېريال دی چې غړي يې د نَسَبي(خپلوۍ) او نسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره، ټينګې او نږدې اړيکې لري. ماشوم په يوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه يې پېژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنيو کلونو کې د ټولنيزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تيارى لري، ځکه چې د پيدايښت په پيل کې هغه د يوې سپينې تختې په څېر له هر ډول خبرتياوو، معلوماتو او وړتياوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنيزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه:

موږ په کورنۍ کې زده کوو چې:

- څرنګه خبرې وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپل مور، پلار او د کورنۍ مشرانو ته څرنګه درناوی وکړو؟
- د خپل ځان او چاپېريال پاکوالی څرنګه وساتو؟
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مينه ولرو؟
- له نورو سره رفتار او ژوند څرنګه وکړو؟
- ښه او بد يوله بل څخه جلا کړو.
- په ديني عقايدو او ارزښتونو باور وکړو.

کورنۍ د آدابو او د ژوندکولو ځينې لارې چارې په قصدي توګه او د يوه پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو يوه برخه په ناځاپي او غير قصدي ډول زده کېږي.

د بيلګې په ډول: د مور او پلار اخلاق کېدای شي چې د يوې اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانوته ولېږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښايي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونيسي(د هغوی د اخلاقو تقليد دې وکړي)، نو په دې توګه که چېرې مور او پلار د ښو اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خويه وي د هغوی او لادونه به هم د دغو اخلاقو پيروي کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې مور او پلار د خپلو او لادونود شخصيت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي او د کوچنيانو نژدې خپلوان چې تل له هغوی سره تګ او راتګ لري او يا تل ورسره اړيکې لري د ماشوم په شخصيت نيغ په نيغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران ورونه او خويندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې، نيکونه او د هغو په شان نور چې تل يې له کوچني سره سروکاروي د ماشوم د شخصيت په جوړولو کې مستقيمه اغېزه لري.

په هر هېواد کې مذهبي، قومي او طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه د کورنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پيدا کوي. نوی نسل د کورنۍ له خوا له ځانګړو کوچنيوفرهنګونو سره تړاو پيدا کوي، له همدې امله کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په جوړښت او د هغوی د هيلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري، خو دا بايد په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپېريال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک د له منځه وړلو يا ليرې کولو په معنا نه دي. په حقيقت کې د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له چاپېريال او نژدې خپلوانو سره اړيکې د ماشوم د شخصيت د جوړښت لومړنى او جوړونكى لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصيت د ماشوم د کړو وړو او اخلاقو په توجيه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دى.

د هم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېريال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او له خپلو همزولو سره په لوبو او تفريح پيل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنيز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنيزو رولونو، لکه: د **مور او پلار، ښوونکي، پوليس،** او داسې نورو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنيزو رولونو سره پېژندګلوي ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تيارېږي.

سربېره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه يوله بل سره اړيکې ټينګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه خپلې ستونزې هواري کړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښايي په ښکاره کې ساده په نظر راشي، خو د ټولنيز ژوند لپاره ډېرې اړينې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصيت او رفتار باندې ژوره اغېزه کوي. هغوی يو له بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې له خپلو همزولو سره يې کوي، د خپلو هيلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي.

سر بېره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور د هغه له شخصيت، رفتار او اخلاقو څخه پيروي کوي. داسې خلك پر خپلو نورو همزولو باندې ډيره اغېزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تأثيرات چې همزولي يې کولای شي پر مورږ ولري، بايد کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پېژند ګلوئ او دقت له مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نيسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هېڅکله هم پيروي ونه کړو.

د اسلام ستر پيامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول يې خپل پيروان دې مهمې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دين وي او له تاسو نه هر يو بايد پام وکړي چې له چاسره دوستي کوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱-- کورنۍ د ټولنيز کيدو په برخه کې څه اهميت لري؟

۲-- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنګه وي؟ بيان يې کړئ.

۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډيرو زده کړوته تيارى لري؟

٤- مور په کورنۍ کې کوم ښيزونه زده کوو؟

٥- کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په رفتار کې څه رول لري؟

٦- په کورنۍ کې څوک له ټولو زيات د کوچني په شخصيت اغيزمن دي؟

٧- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د ماشوم د شخصيت په جوړښت کې اغيزمن دي؟

٨- مور د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟

٩- ماشومان له همزولو او هم لوبو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟

١٠- د خپلو هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه مور ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه مشوره وکړئ او هغه کارونه چې مور يې د دوی له هريوه نه زده کوو، په يو ليست کې يې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزکېدو لاملونه(۲)

په تېر لوست کې مو د ټولنیزکېدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنیزکېدو له نورو لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ د ټولنیزکېدو دوه نور لاملونه دي.

ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شیان زده کوو؟

۲- له رسنیو څخه کوم څیزونه زده کوو؟

۳- د ټولنیز کېدلو د لاملونو له ډلې څخه یې کوم یو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لېږدل کېږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړینې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظیفه پر غاړه اخیستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، لیکلو او شمېرلو ورتیاوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنیز ژوند له اړینو چارو او برخو، دیني چارو، تاریخ، جغرافیه، کیمیا، فزیک، ریاضي او عقایدو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپېریال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نیسي.

د خلکو تعاملات اوچلند یو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي، بلکې اړیکې او چلندونه په دې چاپېریال کې رسمي او غیر عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کېږي، ډېرې خبرې، موضوعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول ورښودل کېږي.

د بیلګې په توګه:

تاسې د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوئ چې:

۱- نظم مراعات کړئ.

۲- پاکوالی په پام کې ولرئ.

۳- نوبت په پام کې ونیسئ.

٤- د ښوونځي د چارواکو د اوامرو پیروي وکړئ.

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړئ.

٦- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړئ.

د ښوونځي ترڅنګ جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې ورتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. ماشومان په جومات کې د تعلیم له لارې دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانګړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعایرو ته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په ماشومانو کې په بنسټیزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پراو څخه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي، پیاوړې کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپېریال او ماحول هم د ماشوم په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولېږي هم د ماشوم پر شخصیت مثبت اغېزه کوي.

ټولنیزې رسنۍ

په تېرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو په واسطه تر لاسه کول، خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو رسنيو وسايل په لاندې ډول دي: راديو، تلويزيون، انټرنيت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زياتره وخت د ورځپاڼو يا مجلو په لوستلو، راديو ته په غوږ نيولو، د تلويزيون په ليدلو يا سينماته په ورتگ تېروو. په ځانگړې توگه په ښارونو او هغوکلوکې چې د برېښنا انرژۍ شتون لري او تلويزيوني شبکې او چېنلونه فعاليت ولري، ماشومان له نورو څخه خپل ډېر وخت د تلويزيون په لېدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوريدونکو او ليدونکوته معلومات ورکوي.

د مثال په توگه: د نړۍ له گوټ گوټ څخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرگندوي او علمي تکنالوژۍ د پرمختگونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاريخي پېښې تشريح او بيانوي، د نړۍ د بېلابېلو وگړو د ژوند، فرهنگ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقايد، ارزښتونه او رواجونه تشريح کوي او د هغو پټ اړخونه څرگندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نيولو سره چې د رسنيو لخوا خپرېږي او همدارنگه هغې پراخې گټې ته په پام سره چې له رسنيو څخه اخېستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقايدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

بايد په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ کېدای شي مثبته يا منفي اغېزه ولري.د بېلگې په توگه: که چېرې په دقيقه او کره توگه وکارول شي کولای شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځايي عقايدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي يووالی او هويت ځواکمن کړي. خو له هغه پرته همدغه وسايل کولای شي چې د مذهبي او فرهنگي ارزښتونو او رواجونو د وېجاړې لامل وگرځي او ملي يووالي او هويت ته زيان ورسوي.

ډله ييزه رسنۍ او د ډله ييزو اړيکو وسايل انسان عقل او شخصيت ته د لوري ورکولو او تشکل وسايل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د يوه هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې گټه واخيستل شي، کولای شي هغه ملت يو حيرانوونکي پرمختگ او تمدن ته ورسوي او که د دښمن په لاس کې ولوېږي، نو له هغه څخه به يوه تباه کوونکې وسيله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانو کوم شی کولای شي چې د انسان په شخصيت اغېزه وکړي؟

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلني ښوونځي ته استوي؟

۳- ښوونځی ماشومانو ته کومې وړتياوې ورزده کوي؟

٤- د وګړو کړه وړه په ښوونځي کې بايد څرنګه وي؟

۵- په جومات کې ماشومان کوم شيان زده کوي؟

٦- د ژوند چاپېريال ماشومان او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷-ټولنيزه رسنۍ څه شی ته وايي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ټولنيزو رسنيو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوو مخونو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنیز اړخه، له دغو پړاوونو څخه هر یو د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکی دی چې باید په پام کې ونیول شي.

دغه واقعیت ته په پام سره لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هر سني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډیر شمېر پړاوونه بیان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټیزه توګه د ژوند اړوند دي، خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عین حال کې ټولنیز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپیر لري.

ځکه، نو موږ باید زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولای شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړکتوب پړاو

د وړکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ و، له دې امله چې ماشومان ډېر ژر په کروندو او کار ځایونوکې په کارګومارل کېدل او له لویانو سره یې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې ماشومان په ډېره هوساینه کې ژوند کوي او په تفریح او زده کړه بوخت وي.

د وړکتوب یا ماشومتوب دوره د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ دوره ده. له همدې امله، مور او پلار او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنیانو لپاره خوندي او مناسب شرایط چمتو کړي چې د هغوی ماشومان د ټولنیز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. ماشومان په ټیټو عمرونو کې ډېر په تفریح او لوبو بوخت وي او مور او پلار د خپلو ماشومانو لپاره د لوبو ډول ډول وسایل چمتو کوي او هغوی ته خوندي او مناسب شرایط برابروي چې وخت په خوښۍ تېر کړي. نن ورځ د ماشومانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصویرونو څخه ګټه اخیستل کېږي او همدارنګه تلویزیوني خپروني د هغو د بوختیا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

ماشومان معمولاً له کار، اقتصادي بوختیا او چارو معاف دي او ډېر ټولنیز او د کورنۍ مسؤولیتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. ماشومان له شپږ کلني نه وروسته په پټو سترګوتقلید کوي او له هر چانه زیات د مور او پلار، مشرانو وروڼو او خویندو نه اغېزمن کېږي، خو له اووه کلنۍ څخه وروسته د ژوند مسئلې او ورتیاوې په دوه طریقو زده کوي:

یوه طریقه له چاپېریال، دوستانو، کورنۍ، رسنیو او داسې نورو څخه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دویم دا چې لوست او تلقین زده کوي. اوسني ماشومان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤولیت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي، نو د لویانو په شان سزا نه ورکول کېږي، خو په اسلامي زده کړو کې د ماشومانو د ودې عمر له اتلس کلنۍ څخه ټیټ ټاکل شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. په اسلامي فقه کې احتلام ته د هلك او نجلی رسیدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسیدو سرحد بلل کیږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسیږي د ټولنیز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه یو یې هم د مسؤولیت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پیل کیږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه یو ضروري پړاو ګڼل کیږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډیرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د ترسره کولو موده ده. همدارنګه ډیر ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کېدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پیښ شي، یو هم په یوه دنده بوختیا ده چې ممکن د ژوند تر وروستیو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د یوه ځانګړي سبک لرلو ته اړ دی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپیرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنوکې د لویانو په پرتله مختلفې جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډیر فعال او ځواکمن وي. په ټولیزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لویانو په پرتله تر ډېرې کچې توپیر لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډیر اړین مسؤولیتونه ځوانانو ته نه سپارل کیږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځینو برخو کې له اړینې تجربې څخه برخمن نه دي.

د منځنی عمر پړاو

د عمر منځنی موده چې له ۳۰ کلنۍ څخه پیلیږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلك د چارو د تر سره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم یې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووایو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤولیتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک د منځني عمر له لرونکو ښځه هیله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعایت کړي. له هغوی ښځه هیله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړو وړو او ناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښیي. ډیر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ او ښه بریښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکو لپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړ نه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاو ته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډیر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې د زړوکسانو فزیکي فعالیتونه کمرنګه کېږي، خو د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډیر عمرونو لرونکي خلک د ډېرو تجربو د لرلو له امله پریکړې کوي او یا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. خو په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې د ډیر عمر لرونکو خلکو حالت توپیر کوي. کله چې هلته خلک د ژوند دغه پړاو ته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای باید د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي، خو د اسلام د سپیڅلي دین له نظره لویان ډېر حقوق لري چې له هغې ډلې ښځه د هغوی د مادي او معنوي اړتیاوو پوره کولو یادونه وکړو. کورنۍ باید لویانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتیاوې لکه، خواړه، پوښاک، او استوګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی باید د علاج لپاره ډاکتر او یا روغتون ته بوځي. که چیرې کوم شي ته اړتیا پیداکړي باید ورته چمتو شي او ښه سلوک ورسره وشي او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساینې اوآرامه ژوند زمینه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي او بد چلند نه ډډه وشي. که چیرته لویان خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي چې د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساینې او سو کالۍ د وسایلو پوره کول په غاړه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنیز ژوند په موده کې کوم پړاونه تېروي؟

۲- د ماشومتوب په پړاوکې د مور او پلار دندې د ماشومانو په وړاندې څه شی دي؟

۳- د ماشومتوب پړاو کومې ځانګړنې لري؟

۴- د ځواني دوره له څوکلنی نه پیل کیږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟

۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتیاوې لري؟

۶- ولې د ډیر عمر خاوندان د پریکړې او تصمیم نیولو په سر کې ځای لري؟

۷- د اسلامي او غربي نړی د بوډاګانو د موقف او موقعیت توپیر په څه شي کې دی؟

کورنی دنده

د ماشومتوب او ځوانی پړاو پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

• هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.

• له نورو سره اړيکې در لودل د ټولنيز ژوند يوه اړتياده. له نورو سره په اړيکو در لودلو کې بریالیتوب، په ټولنيز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل ګرځي.

• کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کېدو له لاملونو څخه شمېرل کيږي.

• کورنۍ هغه ډله ده چې غړي يې د نَسَبي اونسبتي ټراوونو له امله له يو بل سره دوامداره ټينګې او نژدې اړيکې لري.

• ښوونځی او ټولنيزې رسنۍ هم د ټولنيز کېدو دوه نور لاملونه ګڼل کيږي.

•ټولنيزې رسنۍ په لږ وخت کې په ډېره چټکتيا سره اطلاعات رسوي چې دا رسنۍ له راديو، تلويزيون، انټرنيټ، ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.

• د ماشومتوب پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د زړښت او بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو:

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۱)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځې کي موخې

هیله کېږي چې زده کوونکي د دې ښځې کي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپېژني.
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړي.
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي.
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني.
- د ټولنيزوسرغړونو لاملونه وپېژني.
- له قانون سره علاقمند شي.
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظم څه شی دی؟

پرتله یې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بیا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو د شاتو د مچیو او یا د مېږیو خونه لیدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنگه ژوند کوي؟

۲- د شاتو مچیو او د انسان د ژوند تر منځ توپیرونه او ورته والی په څه کې دی؟

څرنگه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډېرو وگړو او ډلو څخه رامنځ ته کېږي، د دغو ډېرو وگړو د شتون، د گروپونو د ډولونو او په اړیکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توگه له یو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولای شو په هغې کې په هوساینه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهیدو لپاره یو مثال راوړو: ښایي تاسو د شاتو د مچیو او یا مېږیو خونه لیدلې وي. د شاتو مچې او مېږې ټولنیز ژوند لري او ډېر شمېر یې په یوه خونه کې ژوند کوي. ټولنیز ژوند په دې معنا دی چې هریو یې یوه ځانگړې دنده پرغاړه اخیستې او په ښه توگه یې تر سره کوي.کله چې په سل گونو مچې په یو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنیز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچې او یا مېږیان د یو بل تر څنگ را ټولوي هغه ځانگړې غریزه ده چې خدای (جَلَّ جَلاَلُه) د دوی په وجود کې پیداکړې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه وکړي، خپلې چارې پرمخ بیایي او لامل یې دادی چې دوی په همدا شان پیدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچیو ژوند ته ورته دی، ځکه انسانان هم ټولنیز ژوند لري، ډېرشمېر خلك په یوه ټولنه کې ژوند کوي، له یوبل سره اړیکې لري او له یوبل سره مرسته کوي. خو د انسان د ژوند او د شاتو مچیو د ژوند تر منځ یو بنسټیز توپیرشته، هغه دادی چې: کوم عامل یا لامل چې انسانان د یوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنیز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پیدایشي خاصیت نه دی، بلکې ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنیزه توګه یو فرهنګ دی. د نظم مننه د انسانانو له خوا په ارادې او عقلمندۍ سره منځ ته راځي، خو د شاتو د مچیو نظم غیر ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنیز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه ویوهېږو، ټولنیز نظم په دوو کوچنیو او لویوکچو تر څېړنې لاندې نیسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

له ټولنیز نظم څخه په کوچنۍ کچه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درك کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړو وړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې ټینګې کړي، د بیلګې په توګه: کله چې تاسو د یو توکي د پېرېدلو لپاره یو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بیانوئ، دکاندار ستاسو په مطلب پوهېږي، که چېرته ستاسو د اړتیا وړ توکي ولري، هغه توکي تاسوته درکوي او په بدل کې یې خپلې پیسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده بریښي، په حقیقت کې ډېره پېچلې او په عین حال کې ډېره ضروري ده. ستاسو اړیکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو یوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ او که چېرې هغه یو پردی شخص وي او ستاسو له ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنایي ونه لري، تاسو نه شئ کولای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله بل سره په آسانۍ اړيکې ټينګې کړئ.

نو موږ له دې لارې کولای شوچې له خلکو سره خپلې اړيکې ټينګې کړو ځکه چې موږ ټول له ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن يو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ له هغوی سره چلند وکړو.

لويه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بيلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته نانوايي ته ځئ او ډوډۍ اخلئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي کې درس لولئ، هېڅکله دغو ځايونو ته له تګ څخه مخکې شك او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي،کور** او يا هم **ښوونځی** خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه ښکاره چې ټولنه له يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه او ګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلك د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد له قانون څخه پيروي کوي.په حقيقت کې ټولنه د يوه ماشين په څېر ده چې له ډېرو ورو او لويو برخو څخه رامنځته شوې او په يوه ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي،څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او میږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دی؟

٤ ټولنیز نظم په کوچنۍ سطح څه معنا لري؟

٥- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

٦- یوه بیلګه د نظم د کوچنۍ سطحې او یوه بیلګه د نظم د لویې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیز نظم لاملونه(۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په فکر:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل گرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنگه چې په تېر لوست کې مو ولوستل، له دې سره سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنیز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرگونو کلونو په لړ کې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د گلونو شیره راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي او په یو شان کارونه سره وېشي. خو د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یو لړ اصولو، قوانینو او معیارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وگړي یو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي. نو په دې توگه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونو کې به یې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډېرو څیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم گڼو. د بېلگې په توگه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتینولي او امانتداري ښه گڼو. یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد گڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارگرځي. له ارزښتونو پرته خلك له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې له ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلند وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، په دې صورت کې هغوی نشي کولای چې کومې چارې تر سره کړي او په دې پوه شي چې کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دی چې په پایله کې دوی له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نشي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلند تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته یوازې وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی، خو دانه وایي چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزښتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي، ترڅو موږ وکولای شو په ورځنیو کړو وړو کې له هغو څخه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو څخه برخمن دي چې کولای شي له دغو عامو ارزښتونو څخه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې د کړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهیږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور څخه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګړو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه)ته ورنژدې کوي او د دنیا او آخرت نېکمرغی ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه څواك او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې له یو بل سره اړیکې خپلې ټینګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره نه دي، بلكې هغوى په منظمو ډلو كې له يو بل سره اړيكې لري او له دې لارې زموږ اړيكې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو كې مرسته كوي. د بيلګې په توګه: په كورنۍ كې د يوې مور رول او مقام په پام كې و نيسئ. خلك په يوه ځانګړې ټولنه كې له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره كړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت كې هغه قواعد دي كوم چې د مور په **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله كيږي. هر شخص كولاى شي څو رولونه ولري. د بيلګې په ډول:

يو كس په كور كې **مور** او **مانديېنه**، په ښوونځي كې **ښوونكې** او په ګوند كې **معمولى غړې** وي. چې هر رول په خپل ځاى كې سرته رسوي او كه داسې ونه كړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ كيږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ كې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند كوو، آن ترديې چې نور خلك كولاى شي زموږ د احتمالي چلندونو اټكل وكړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوكې د هغو په پام كې لرلو او رعايت كولو سره له كړكيچ او نا خوالو څخه مخنيوى كوي او خپلو كړو وړو ته سمون وركوي.ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل كيږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار لري چې له يو لړ ځانګړو چلندونو څخه ډډه وكړي. دغه امر د خلكو ترمنځ د اړيكو د نظم، همغږۍ او دسپلين په معنا دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟ بیان یې کړئ.

٤- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظر کې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوي، څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه(٢)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ.

١- آيا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

٢- که چېرې فکر کوئ چې دا کافي نه دي، د کومو طريقو او لارو ورانديز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو مچيو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نه ده او انساني ټولنه د نظم او دسپلين له شتون سره چې لري يې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوسو ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکېچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځ ته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو ريوټ تر سترګو نه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځ ته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځ ته کولو او د ټولنيزې اداري د راوستلو لپاره نورو وسايلو او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډېر ضروري لارې او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورو ارګانونو څېړنې ته ځانګړی کړی دی. د يوه هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يوبل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمی به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزيدو لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پیدا کوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دويم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو ټولنه يوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، خو کله چې نفوس ډېر شو، نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتیا پیداشوه.

قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينيه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنو څارکوي او خلك يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، خو بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنی تنظيموي او له يوې خوا د وګړو ترمنځ اړيکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړيکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لويې او پېچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسي قانون ډېر جامع او ټولنيز، خو اړين او ضروري مسايل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانينو بنسټ او د مور حیثیت لري. نور قوانين د اساسي قانون پر بنسټ را منځ ته کېږي ځرنګه چې و ليدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کيږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېوادکې د رايج مذهب په رڼاکې ترتيب او جوړيږي که داسې نه وي، نو هغه قانون د شريعت له نظره د اعتبار وړ نه دی او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پوليس

په مدرنو او پر مختللو ټولنوکې قانون يو ضروري شی ګڼل کېږي، خو قانون بايد اجرا ئيوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراييوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوك قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پوليس هغه ځواك دی چې د نظم د را وستلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونديِ کولو او د جرمونو د کنټرول لپاره کار کوي. پوليس د هېواد کورنۍ نظم او امنيت د مجرمانو او بلواګرو له شره خونديِ کوي.

محکمه

د قضاييه ځواک د پرمختللو ټولنو يو له درېِ اصلي او بنسټيزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي.
قضاييه قوهٔ د دېِ لپاره ده چېِ که چېرته د خلکو تر منځ يا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي يا جنايي اختلافات او دعواوېِ منځ ته راشي، قضاييه قوه يېِ د محکمو له لارېِ فيصله کوي. محکمېِ ته هغه خلک مراجعه کوي چېِ په حقونو يېِ د وګړو، شرکتونو او يا د دولت له خوا تېرى شوى وي.
که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړى به هغه خلک چېِ حق يېِ ضايع شوى دى خپل حق ته ورسيږي او دويم به هغه کسان چېِ کولاى شي د نورو حقوق تر پښو لاندېِ کړي خو تر اوسه يېِ هغه کار نه وي کړى، له دېِ ويرېِ چېِ محمکېِ ته به کش شي او سزا به ووينې، له تېري به لاس په سر شي.

زندان

زندان يو له هغو تاديبي او روزنيزو مرکزونو څخه دى چېِ ټولنه د مجرمينو له شره خلاصوي او پاکوي. له دېِ کبله زندان د ټولنيز کنټرول له ډېرو مهمو وسايلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چېِ د محکمېِ په حکم په سزا محکومېږي خپله د محکوميت دوره په زندان کېِ تېروي. يو شمېر خلک له دېِ ويرېِ چېِ په زندان کېِ ونه لوېږي په جرم او جنايت لاس نه پورېِ کوي. څرنګه چېِ وليدل شول، په مدرنو دولتونو کېِ د ټولنيز نظم د ساتلو او جرم او جنايتونو د مخنيوي لپاره له قوي وسايلو څخه ګټه اخيستل کېږي. قانون، پوليس، محکمه او زندان په نوېِ نړۍ کېِ د ټولنيز نظم او سمون ډېر مهم وسايل ګڼل کېږي.
د نظم او دسپلين ساتلو يو بله وسيله د انسان په طبيعت او خټه کېِ نغښتېِ ده او هغه عبارت له ايمان لرلو، صداقت، له خداى (جَلَّ جَلالُه) او د آخرت له سزا نه ويره ده. که چېرته يو انسان د ټينګ ايمان درلودونکى وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ايمان او باور ولري او په دېِ پوه شي چېِ زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کړو وړو له ذرې ذرې   څخه پوښتنه کېږي، نو دا روحیه په خپله په انسان کې د ننه په پولیس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنایت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل ګرځي؟

٢- هغه لاملونه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي، نومونه يې واخلئ؟

٣- هغه مهمې وسیلې چې په ټولنه کې د نظم راوستلو لپاره ترې کار اخیستل کیږي کومې دي؟ نوم يې وا خلئ.

٤- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟

٥- که په ټولنه کې قانون نه وي، څه به وشي؟

٦- د قانون له پشتوانو څخه د يوه نوم واخلئ.

٧- د مجرمينو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟

٨- آيا له ياد شويو ديني او حسي وسايلونه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپلين په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هیواد د اساسي او مدني قانون په باره کې یوه مقاله ولیکئ چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې(١)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

١- آيا تاسو داسې څوك لېدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه كړي؟

٢- ولې دغه شان خلك، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې كوي؟

څرنگه چې په تېرو لوستونو كې مو ولوستل، په ټولنه كې ډېر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيكې تنظيموي. ډېر وگړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي كوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه كې حاكم وي. له خلكو څخه هيله كېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانگړې توگه د ټولنې اړين او ضروري ارزښتونه رعايت كړي. كه چېرې يو شمېر كم رنگه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلكو لخوا تر پښو لاندې او له پامه وغورځول شي، نور وگړي هغه تر يوې كچې له پامه غورځوي او په پايله كې په ټولنيز نظم كې كومه ستونزه نه رامنځ ته كېږي. خو په ټولنه كې داسې وگړي هم تر سترگو كېږي چې ډېر شمېر اصول په څوڅو ځله تر پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په ګټې اخېستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي. دې ډول خلکوته، سرغړوونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وایي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځینې خلک سرغړونه کوي؟ خو ځینې خلک خانونه د سرغړونو څخه لرې ساتي. د دې پوښتنې ځواب به په دغه او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارې خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځینې ضروري لاملونه یې په لاندې ډول دي:

د نفوسو اندازه

د نفوس اندازه د هغو لاملونو څخه ده چې په ټولنه کې د نظم حالت معلوموي چې آیا نظم تر ګواښ لاندې دی او که نه؟ د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کاردي، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې له یو بل سره ستونزمنې کېږي.

له نورو سره د لیدلو، خبرو کولو او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي. کله چې د مخامخ اړیکو کچه راټیټه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفي او د متقابل باور د شدت کچه هم راټیټېږي. له دې کبله له نورو سره دپیلتوب او نژدې والي احساس کمېږي اودجرمي اعمالو کچه لوړېږي. له دې سربیره د نفوسو په ډېروالي کې د سر غړوونکو او جنایت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري. هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباًکوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړې سبکونه را منځ ته کوي.

د پاملرنې وړ ده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي، خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د روزنې نشتوالی او ناپوهي ده. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه روزنه یې نه وي لیدلې له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي زیاتې سرغړونې ونه لري.

د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ لامل ګرځي، خو د احادیثو شارحین دغه تشویق او هڅونې له اصلاح او روزنې سره تړاو ورکوي. یعنې که چیرته یو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یوه نیک عنصر په توګه یې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه، نو دا اندېښنه او ترغیب هغه چاته نه دی چې د اولادونو د ښې روزنې وس نه لري.

کډوالي

کډه کول او د ځای بدلول د خلکو په کړو وړو ډېره اغېزه لري. ځینې وخت کډوالي داخلي وي چې یو زیات شمېر خلك د ځینو لاملونو له کبله، لکه: جګړې، قحطی، وچکالیو یا د سېلاو له امله د یوه هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي کله هم دا کډوالي بهرنی وي، یعنې یوشمېرخلك د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کیږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلك ډېر تر اغېزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېریږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو ډلو څخه تشکیلیږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ډلو څخه تشکیل شي،د ډېرو انحرافي کړو وړو احتمال وجود لري. په عامه توګه، که چیرته د نفوسو شمېر د طبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کیدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنګ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډېر امکان لري چې په داسې ټولنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي، خو له دې پرته، ممکنه ده چې د وګړو په کړو وړو اغېزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم (سر غړونکی) چا ته ویل کېږي؟

۲- کو م لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیایي؟

۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمو ن څخه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل فکر څرګند کړئ.

٤- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه اغېزه اچوي؟

۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

د مهاجرت د لاملونو په باره کې څو کرښې مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۲)

خبرې پرې وکړئ

۱- ولې ځينې خلك سر غړونې كوي؟

۲- څنگه كولای شو له سرغړونو څخه مخنيوی وكړو؟

په تېر لوست كې مو په سر غړو نو باندې د نفوسو د اندازې او كيفت د اغيز ې په اړه بحث وكړ. په دې لو ست كې به د سر غړونې او انحراف په اړو ند د ځينو نظرياتو په باره كې څرگندونې وكړو.

تر فشار لاندې راتلو نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنگ د خلكو لپاره هم موخې ټاكي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسېدو روا لارې او وسيلې وربښيي. سر غړونه په لويه كچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو كسانو چې روا وسايلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي، د بېلگې په توگه: په يوه ځانگړې ټولنه كې په مسلكي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينگار كېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل كم او محدود دي. په داسې ټولنه كې له يوه لوري خلك د فشار لاندې دي، ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممكن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلك په داسې شرايطو كې په سر غړونې او جرم لاس پورې كوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه كې ټاكل شوې دي له نا روا وسايلو نه كار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې كمې شي، بايد اجتماعي موخو ته د رسېدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا كولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه كسان په سر غړونه لا س پورې كوي چې ډېر زور او شتمنی خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تېر وتنو لاس پورې كوي خو نيستمن ممكن له يوې هتۍ يا كور نه يو كم ارزښته شی غلا كړي. سره له دې چې د زورورو او نيستمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نه ده، خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو او نیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا دی او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړی څخه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلک دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبو څخه چې مرتکب کېږی په امان کې پاتې کیږي، خو نیستمن خلک د ډیر وړوکي جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تېروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسېږي، خو یوازې نیستمن او فقیران سزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي، نو خلک هغه ته سر غړوونکی وایي او په هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته د غله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړ، نو هغه په دې باور کیږي چې په رښتیا هم دی سر غړوونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري، نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو له عادي خلکو سره یې فاصله زیاتېږي او کېدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې له وهلو څخه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا څخه په خلکو کې دود ده. داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه د کوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړوونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکې هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي.

سعدي شیرازي دا نظریه په داسې ډول لنډه کړیده:

پسر نوح با بـــــــــدان بنشست   خانــدان نبو تـش گم شـد
سگ اصحاب کـهف روزی چنـد   پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کېناست له بـــدانو سره   د پیامبــری کورنـــی یې شوه ورکــه
د کهف د اصحابو سپی یو څو ورځې   وګرځېد له سړیو سره، سړی شو، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي، باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري، بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي، ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له ګناه کولو څخه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونو څخه د ډډې کولو انګېزه وګرځي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- سرغړونکی چاته ویل کېږي؟

۲- کوم لاملونه دي چې وګړي سرغړونو ته راکاږي؟

۳- د فشار جوړونې نظریه څه شی ده؟ واضحه یې کړئ.

٤- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې د سر غړونو په را پیدا کېدو څه اغېزه لري؟

٥- د ټاپه وهلو د نظرېې په باره کې څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنګه کولای شو له جرم او سرغړونې څخه مخنیوی وکړو) یو مقاله چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي، ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځېرکي لنډيز

• په کوچنۍ کچه له ټولنيز نظم څخه موخه دا ده چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو وپوهېږي او درک يې کړي، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړووړو څخه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يوبل سره اړيکې را منځ ته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معيارګرځي. له ارزښتونو پرته خلک له يوبل سره د اړيکو په ټينګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کيږي.

• په يوې ټولنه کې خلک د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنيزو چارو اوړولونو کې دهغو په رعايت کولو سره،له تاو تريخوالي او ګډوډۍ څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.

• قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينيه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کيږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، ولې بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څخه څارنه کوي.

•د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آيا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لو ستونه لولئ:

- ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنیز بدلونونو لاملونه(۱)
- د ټولنیز بدلونونو لاملونه(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرکی موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې د دې خپرکي په پای کې وکولای شي:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنايي پیدا کړي،
- د ټولنیزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو بدلونونو لا ملونه تشخیص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښیګڼو او زیانونو پوه شي،
- د ټولنیزو بدلونونو دکنټرو لولو لاره وپېژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډير شيان زياته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځينې شيان بدلون کوي، ستاسې په فکر:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې هغه ليدلي وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانو کې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغوستلې، يو ډول خواړه يې خوړل او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخو کې په سترګو کېدل، ډير کرار او حتا د ليدلو وړ نه وو، خو د اوه لسمې ميلادي پيړۍ څخه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍ وده وکړه، د بشر د ژوند ټولو برخو په ډيره چټکتيا سره پرمختګ وکړ، خرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډير سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او له پخواني نسل څخه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې بايد ډيرې ورتياوې زده کړي، ترڅو وکولای شي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل شغل او ټولنیز مقام کې پاتې شي. موږ نشو کولای په ځوانی کې په هغې پوهې او وړتیا مو چې په کوچنیوالي کې زده کړې دي، خپلو موخو ته ورسېږو، باید په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتیاوو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نویو شرایطو لپاره چمتو کړو.

د ټولنیز بدلون اهمیت او ګټې

د ټولنیزو بدلونونو د پېژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د یوه غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنیزو جریانونو څخه خبرېږو او همدارنګه په دې بدلونوکې په خپل رول او په ژوند کې د هغو له اغېزې څخه خبرېږو.

کوم ډول بدلونونو ته (ټولنیز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونو ته هغه وخت ټولنیز ویلای شو چې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم د یو یا څو کسانو په ژوند کې بدلون راځي، خو په ټوله ټولنه اغېزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنیز بدلون نه راځي. خو ځینې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډېریو خلکو باندې اغېزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنیز بدلون ویل کېږي. ټولنیز بدلونونه کېدای شي په مختلفو سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخو کې را منځ ته شي. د بېلګې په توګه: په هېواد کې سیاسي انقلاب او د سیاسي نظام بدلون کېدای شي یو سیاسي بدلون وګڼل شي، خو باید په یاد ولرو، کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سیاسي بدلون نه راځي. په یوه هېواد کې سیاسي بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سیاسي نظام کې یې بدلون راشي.

سیاسي بدلون کېدای شي له انقلاب پرته او د رفورم او اصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختیا پروګرام په هېواد کې طرح او پلې شي او د څو کلونو په موده کې داقتصاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه د پاملرنې وړ وده او پرمختیا وکړي، کولای شو ووایو چې په دې هیواد کې د اقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بیلګې په توګه: که د خلکو د لویې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نیستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخو کې ښکاره ښه والی څرګندشي.

یو بل ټکی چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کېدای شي مثبت او یا منفي وي. څرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کېدای شي ځینې بدلونو نه مثبت بدلونونه وګڼل شی. ځکه چې د دې بدلون پایله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. خو ځینې بدلونونه کیدای شي خلکو ته زیان رسونکې پایلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې د یرغل ګرو پر ضد له جهاد څخه وروسته کورنۍ جګړې چې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځېدلې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وي.

د ټولنیز بدلون پدیدې او نښې

ټولنیز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ کې چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنیزې سیالۍ بدلون موندلی دی. زیاتره نړیوالې ژبې په سیمه ییزو ژبو اوښتې دي او سیمه ییزې ژبې په نړیوالو ژبو بدلې شوي دی. اغېزمن کولو او اغېزمن کېدلو په بې ساري ډول چټکتیا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخلیك په ټاکلو کې پراختیا موندلې، د تعلیم او زده کړې وسایل ډېر شوي دي چې تقریباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنیز بدلونونه که چېرته کنټرول او هدایت شي، کېدای شي د ټولنې د خوزښت ماشین د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، څرنګه چې د بدلون نه شتون د ټولنې د سکون او د هغې د ځای پر ځای پاتې کېدو او درېدو په معنا وي، نو هیله کېږي چې د ټولنیزو بدلونونو لاملونه چې په راتلونکو لوستونو کې یې ټولو په هوښیارۍ سره له دې ټولنیزو بدلونونو څخه د هېواد او ټولنې په ګټه کې ترې ګټه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- ټولنيزو بدلونونو کوم وخت چټکتيا پيدا کړه؟

۲- بدلون تعريف کړئ.

۳- ټولنيز بدلون څه شی دی؟ له بيلګې سره يې واضح کړئ.

٤- د بدلونونو ډولونه واضح کړئ.

٥- مثبت بدلونونه او منفي بدلونونه واضح کړئ.

٦- د ټولنيز بدلون د موضوع په اړه توضيحات ورکړئ.

۷- په سياسي ډګر کې بدلون څرنګه پيښيږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پديدې بيان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پايلو په اړه څلور کرښې وليکئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱)

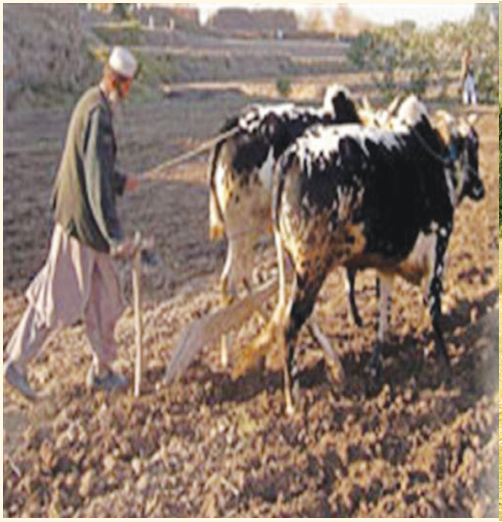

خبرې پرې وکړئ

د تېرشوي لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱- ټولنیزارزښتونه په بدلونونو کې څه رول لري؟

۲- آیا د ټولنیزو بدلونونو کوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضیح ورکړئ.

د ټولنیزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاریخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاریخ په اوږدوکې د یوه ملت او ټولنې د ژوند په قواعدو کې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنیو عواملو او له هغه ځواک څخه چې د ګروپ د داخلي او بهرنیو شرایطو زېږنده دي، منځ ته راځي.

د ویلوور ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللو، ابتدایي، زراعتي او صنعتي ټولنو کې توپیر لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنو کې بدلونونه په آرامۍ سره راځي. په داسې حال کې چې په پرمخ تللو ټولنو کې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په یوه ځانګړي وخت کې له هغه څخه کار اخیستل کېږي. په لنډه توګه ویلای‌شو چې ټولنیز بدلون هغه بدلون ته وایي چې په ټولنیز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم یا په ځانګړو ټولنیزو بنسټونو کې او د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو له اړیکو څخه منځ ته راځي.

ټولنیز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طریقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي یو، ډېر ګټوروي.

په دې لوست کې د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه تر بحث لاندې نیسو.

ارزښتونه (عقیدې)

د ټولنیزبدلون له مهمو لاملونو څخه یو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقیدې دي. ټولنپوهان په دې عقیده دي چې ځواکمن عقاید هغه دي چې په دین پورې تړاو لري. څرنګه چې پوهېږو د اسلام سپېڅلی دین د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام دین یې ومانه ډېر ستر بدلونونه یې راوستل. د اسلام مبین دین د ځمکې د کرې لویې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلك چې د اسلام مقدس دین ته یې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دودیز نظامونه یې خوشې کړل او د اسلام آزادی بخښوونکي دین ته ور داخل شول او د یوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځلیدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښوونکو باورونو او عقیدو تر اغېزې لاندې و. بله بیلګه، په مسحیت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتیزم را پیدا کیدل و. یو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پایله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتیزم چې د مسحیت د مذهبونو له جملې څخه یو لوی مذهب دی خلك یې دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پایله کې دا چارې د سرمایدارۍ او صنعتي کیدو لامل وګرځېده، نو له دې کبله دلته هم لیدل کېږي چې عقیدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لویو بدلونونو لامل ګرځېدلې دي.

یو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لویدیځ رنسانس او بیارغونه د اسلامي تعلیماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی چې د صلیبي جګړو او په آندلس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا یو هسپانوي پوه ویلي دي چې که د شهیدانو د میدان جګړه چې د فرانسې په سویل کې د عبدالرحمن غافقي په رهبرۍ پېښه شوه، بریالی شوې وای لوېدیځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پیړۍ مخکې لاس رسی پیدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له مهمو سرچينو څخه يوه هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپېريال د کنترول او ادارې د زده کړې له طريقې او پېژندنې څخه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعود راټولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسی پيدا کړ ټولو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړ. په دې اړه يوې ساده بېلگې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلك له يوې او غويو څخه استفاده کوي، هغوی ډېر زيار باسي، خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله بايد ډېرکار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي، خو که چېرته تراکتور او نور کرنيز ماشين آلات کليو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره په ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي چې په پايله کې کيدای شي ډېر وگړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې څخه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژی پراختيا په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل گرځي.

ټولنيزه نا انډولي

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچينو له جملې څخه ناانډولي او د طبقاتي،جنسيتي او قومي گروپونو پيدا کېدل دي. د پيسو په وېش کې ، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچينوکې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچينو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچينو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيدا کوي. دا تضاد د اړتيا له مخې په تاوتريخوالي نه بدلېږي. خو په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې په پای کې په بدلون تبديلېږي. هغه کسان چې دا سرچينې په واك کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينگولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعيت ورکولو او همدارنگه په زور او جبر سره دا سرچينې وساتي. زياتره کوم خلك چې دا سرچينې په واك کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولای، خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې کله چې محروميتونه ډېرشي او خلك وکولای شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانگړې او کوچني فرهنگونه منځ ته راوړي چې د فرهنگي يووالي، د دوامداره ټولنيز جوړښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د مالي سرچینو درلودونکي وي، بیا د سیاسي فشارونو په مرسته کېدای شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنیزه نا انډولي د بخار د دیګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د یوې مودې لپاره کولای شو ټینګ وتړو، خو فشار کرار، کرار زیاتوالی (تراکم) پیداکوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زیاتره ډېر ګړندی او له تاوتریخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

• ....
• ....
• ....
• ....

پوښتنې

۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم یې واخلئ.
۲- ټولنیز ارزښتونه په ټولنیز بدلون کې څه رول لري؟
۳- ټولنیزې عقیدې په ټولنیز بدلون کې کوم رول لري؟
٤- ټولنیزبدلونونه په لویدیځ کې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل؟
۵- د کوچني او اساسي بدلونونو څنګه توپیر کولای شو؟
٦- تکنالوژي په ټولنیز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنی دنده

د نا انډولی او په ټولنیز بدلون کې د هغه د رول په اړه څو کرښې مقاله ولیکئ او بیا یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنۍ په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو څخه د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسېږي. اوس، نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړيکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي، منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تېر لوست کې ولوستل او ځيني به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولای شي. د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زياد شي، د اقتصادي توليداتو نوې بڼې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوګنې په برخه کې اړتيا پيدا کوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کېدو او کنټرول لپاره نويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پيدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کېدو لپاره د نويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پيدا کېږي او بدلون ته اړتيا همدارنګه دوام پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکی ده. همدارنګه کېدای شي هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي، هغه هم په ډېر کم ګړندي توب سره، د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل ګرځي. خو کله چې نفوس کم شي، نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځيو کې به د ماشومانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کېدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل يې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمېدو په حال کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هېوادوکې دا ستونزه شتون لري. دا ستونزې د لوړعمرو خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالياتي عوايدو پيدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زياتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتيني امريکا په هېوادونو، آسيايي و افريقايي هېوادونو کې لېدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې د ودې په حال کې دي د ښوونځيو او مدرسو جوړولو، د وظيفو پيدا کولو او د ټولنيزو خدمتونو تأمينول دي. چې زياتره د سياسي رهبرانو مشروعيت کمزوری کوي او په پايله کې په سياسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفو سو ځای پرځای کېدل

ديوې ټولنې د ننه يا بهر يا د هغې مهمو سيموته (لکه پلازمېنه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغېزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو يوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او يا که تحصيل وکړي او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتېدنه هم وايي، نو په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او ښوونځي به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي، نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته د نيستمن هيواد وګړي کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځيو او ټولو نهادونو باندې به د فشار د کموالي لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغېزو په اړه څه پوهېږئ؟

له يوې سيمې نه بلې سيمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرو او هم په هغو ټولنيزو سازمانونو او ډلوکې چې دا مهاجر په هغوکې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغېزې را منځ ته کوی. له تاريخي پلوه د مهاجرت له معنا ډکه پايله د فرهنگ دودول (خپرول) دي. د فرهنگ يووالی هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرين له اصلي اوسيدونکو سره واده وکړي چې د دې اړيکو په پايله کې نوي نسلونه منځ ته راځي.

بيالوژيکي اختلاط د مهاجرت له اغېزو څخه گڼل کېږي. دا که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او يا په سوله ييز ډول وي او يا د استعمار غوښتونکو عملياتو تر پوښښ لاندې وي، مهاجرت په لويو ټولنوکې د ښارونو د پراختيا او د ښاري فرهنگ د پراختيا لامل گرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او يا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غير فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي چې له يوه حالت څخه بل حالت ته بدلون کوي. ډېر مهم بدلونونه: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظريات او تضادونه دي.

کيدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځينې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې څخه ډېر شديد مقاومت له سازمانونو څخه سرچينه اخلي، د وديز کړه وړه د هغو د دوام سبب گرځي او په پايله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرتونو نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او لامل يې څه دی؟
۴- په ټولنې باندې د مهاجرت د اغيزې په اړه توضيحات ورکړئ.
۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولگي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توگه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
عمومي بدلون، هغه بدلون دی چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت، که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي.
په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توگه او په يوه وخت کې عمل کوي او يو په بل اغېزه کوي.
• په هرځای کې چې په فرهنگ کې نوي عناصر را ښکاره شي او همدارنگه د فرهنگ محتوا او جوړښت بدل شي، فرهنگي بدلون منځ ته راځي.
• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په اړه مهمو مفاهيموته ويل کيږي چې خلک د هغو سموالۍ د واقعيت په توگه قبلوي.
•د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تگ بل دولت ته ويل کيږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې څخه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نسبې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري
- جنسيتي نابرابري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي موخې

زده کوونکي به د دې ښوونکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژنی،
- د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره به آشنا شي،
- د طبقاتي او جنسیتي نابرابریو توپیر به وکړای شي،
- د ټولنیزو نابرابریو د کمېدو او را ټیټېدو له لارو سره به آشنا شي،
- د ټولنیز عدالت له مفهوم سره به آشنا شي،
- له ټولنیزعدالت سره به مینه پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

کوم خلک چې په یوې ټولنه کې ژوند کوي او د با ارزښته ټولنیزو منابعو، لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنیزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسې له نظره :

۱- ولې ټول خلک له شتمنیو او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آیا دغه توپیر او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنیزه توګه د شتمنی، مال، سیاسي قدرت او منزلت او ټولنیز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځیني ګروپونه د اقتصادي، سیاسي، قومي، مذهبي او نورو تړاوونو له کبله د زیاتو امتیازونو څخه برخمن وي او ځیني نور یې د ډېرو لومړنیو (ابتدایي) امتیازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچینو د نابرابروېش له مخې ځیني وختونه د وګړو تر منځ طبیعي توپیر او کله ټولنیز او اقتصادي غیر عادلانه جوړښت وجود لري. د بېلګې په توګه: د اساسي یا بنسټیزو سرچینو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځیني وګړي د نورو په نسبت د زیات فکري او فزیکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته، خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلی دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي ګروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي، خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنی، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو ګروپونو برخمن کېدل دي. په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زیاتې سرچینې په واک کې لري، خو د خلکو سترې پرګنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتیاوې هم نشي پوره کولای.

د امتیاز لرونکو ګروپونو او عادي خلکو د ژوندکولو وضعیت او فرهنګ ته په پاملرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی، په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. خو که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي، په دې صورت کې به ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خوځښت

ټولنیز خوځښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کیدو ته ویل کېږي. د بېلګې په توګه: هغه څوک چې په یوه بزګره کورنی کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو په واسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلای شو چې هغه ټولنه له ټولنیز خوځښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسېدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوځښت وجود نه لري. د ټولنیزخوځښت کچه هم کېدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ټولنې چې ټولنیز خوځښت پکې زیات وي، نابرابري پکې لږه او یا دا چې د هغې د لږېدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنیزو چارو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي؛ خو هغه ترلې ټولنې چې په ټولنیزو چاروکې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري چارو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زیاته وي. له دې کبله ټولنیزخوځښت نشتوالی د ټولنیزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زیاتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او یا انقلابونه را منځته کوي خو زیاتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچینو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچینو څخه بې برخې وي، زیاتې شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زیاتره په زړه پورې او جالبې پېښې، لکه: کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابریو څخه رامنځ ته کېږي. هغه ټولنیز خوځښتونه چې د بدلونونو غوښتونکي دي، لکه: کارګري جنبشونه، د ښځو لپاره د رایې د حق ورکولو خوځښتونه او د مدني حقوقو خوځښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب لپاره رامنځ ته شوي دي او پراختیایي موندلې ده. له دې خوځښتونو څخه را ولاړې شوې اکثره شخړې او تاوتریخوالی د بدلون او ټولنیزکنټرول لاملونه شمېرل کېږي.

د اسلام مقدس دین له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د یو ستر او له ښېګڼو ډک دین په توګه عمل کړی دی او ټولنیزې نا انډولې یې له ریښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي له مساوي او عادلانه حقونو څخه برخمن دي. د بیلګې په توګه: د مریي آزادول د دین له شعایرو څخه شمېرل کېږي چې د ځینو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب اوعجم ترمنځه هېڅ توپیر نشته. حتا کوم کسان چې په سیاسي بڼه یې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه، خو په خپله مسلمانان نه وو، د یوه تبعه په توګه له ټولو حقونو څخه برخمن وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولای شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څنګه کولای شو چې د نابرابرۍ کچه راټيټه کړو؟

٤- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟

٥- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

خبرې پرې وکړئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېريال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابرۍ د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

د نابرابريو له ډولونو څخه يوه يې په ځانګړې توګه په او سنيو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه راپورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعريفونه شته خو له دې سره سره ويلى شو چې: ټولنيزه طبقه د خلکو له هغو ډول څخه عبارت ده چې د ټولنې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د ناسم او توپيري وېش له مخې منځ ته راځي. نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طريقه کې هم توپير را منځ ته کېږي. دغه تعريف ډېر وضاحت ته اړتيا لري: کله چې خلک له يو ډول آسانتياوو(شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن وي، يو له بله سره ټولنيزې اړيکې ټينګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو آسانتياوو څخه برخمن وي لږې اړيکې ټينګوي. دغه اړيکې د راشه درشه، مېلمستياوو څخه نيولې تر واده، د وينې اړيکې او خپلوي، ټول په برکې نيسي. په دې ترتيب سره د خلکو هر هغه ډله چې د سرچينو يوه ځانګړې برخه په خپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې يو ځانګړې ډول او طريقه لري چې له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیرلري. له دې کبله هغه ډله خلك چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبک اوطریقې څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي، لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولنې د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنیزې نابرابرۍ په معنا دی. طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه دی. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نه ده ایستل شوې او زیات شمېر خلك شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې، خو په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله ښه څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلك د ضروري امکاناتو له یوې کمې اندازې څخه برخمن دي، خو شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زېږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنیز قدرت او منزلت هم له شتمنۍ سره ډېره نژدې اړیکه لري چې هغه به هم په د غیر عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شول، په طبقاتي ټولنو کې سره له دې چې د ټولنې غوځ اکثریت خلکو ته د ژوندانه د امکاناتو ټیټه اندازه تأمینېږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غیر عادلانه ډول وېشل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر اړخیز زبېښاک (استثمار)

د هغه دلیلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتیاوو په هکله مو معلومات وړاندې کړل، په دې ټولنو کې یو ډول آرام او نرم، خو ډېر ژور او پراخ زبېښاک موجود دی. یو محدود اقلیت چې د ټولنې ارزښتناکه سرچینې او امکانات یې په لاس کې دي، د ټولنې اکثریت له اقتصادي، سیاسي او فرهنګي پلوه زبېښي. د همېشنې نابرابر نظام جوړول په ځو لحاظه د مسلطې ډلې په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتیازونه چې دغې ډلې د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتیب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې د زور ورو او شتمنو تر زیات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتیازونو د خوندیتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دویم، دغه مسلطه ډله د ښوونې او روزنې، دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دریم، غوره او وتلو کسانو ته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټیټ مقام کې دي د کارګر، اجیر او مصرف کوونکي تر نامه لاندې ترې کار واخلي او په دې ترتیب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زیاته کړي.

ځینې پوهان په دې نظر دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی له سیالیو څخه ډک نفوذ زیاتوي او دا امکان ورته برابروي چې هغه کسان چې ښکته ژوند لري، هغوی وزبېښي.

کله چې اسلام د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په وچه کې راوځلید، په طبقاتي نظام یې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مریي ته یې په یوه لیکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر رضي الله عنه، ابوعبیده، مصعب بن عمیره رضي الله عنه چې د ټولنې له شتمنو او باعزته عربو څخه وو او همدارنګه د بلال، یاسر، سمیه، عمار او صهیب رضي الله عنهم چې له نېستمنې او فقیرې طبقې او د مریانو له جملې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وو ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار، تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت څخه لېرې وګڼل.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- طبقه تعريف کړئ؟

٢- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

٣- زېښناک څه شی دی؟ کومه طبقه زېښنل کېږي؟ توضيح يې کړئ.

٤- اسلام له ټولنيزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنګه مبارزه کوي؟

٥- په اسلام کې د لوړوالي او فضيلت معيار څه شی دی؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنیستي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:
لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې یوه نیمایي نارینه او بله نیمایي یې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارینه په مساوي توګه له امتیازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنسیتي نابرابرۍ کوم ډول موجود وي، هغه توضیح کړئ.

جنسیت څه شی دی؟

جنسیت یعنې د ښځو له حقونو څخه دفاع او ملاتړ او په ټولنیز، اقتصادي او فرهنګي برخو کې د نارینه او ښځې تر منځ په برابرۍ باور او د ښځو د تحقیر، توهین او پر هغوی د ظلم او ستم پر وړاندې مبارزه ده. له جنسیتي مسایلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزه ساحه کې د ښځو او نارینه وو لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده، ترڅو جنسیتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسیت د ټولنیزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسیت د خپل ځان او نورو سره د اړیکو د ټینګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورنې ژوند په ټاکلو کې زیاته اغېزه لري. جنسیت د ټولنیزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی، ځکه چې په زیاترو ټولنو کې د ټولنیزو سرچېنو مهمه برخه په خپل واک کې لري. د جنسیت ټولنیزه معنا نارینه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی(جَلَّ جَلالُه) انسان نارینه او ښځې له دوو جنسونو څخه پیدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو له نمونو څخه یوه یې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې شمېر کابو سره مساوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلود. ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادونو په روزنه بوختې وې او نارینه له کور څخه د باندې په کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو، خو څرګند عاید یا ګټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټېده. د دوی ځواکمني او وړتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کېدله او له همدې کبله و چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام لري او معمولاً هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې له کارکولو څخه د ښځو د بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي. واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیځلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني، خو د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستې ده. په روایاتو کې راغلي دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د اُحد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړی دی او همدارنګه په فرهنګي او علمي ډګرونو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شول چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بېلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احدایثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او په خپله د فقهي مسایلو په باره کې ځانګړی لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي نابرابری په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسیتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زیاتې منفي پایلې لري، خو موږ یې دلته د ځینو مهمو په طرحه باندې بسنه کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځوانۍ وروسته پاتې والى

ښځې د کورنۍ، ټولنې او د نړۍ د پرمختګ کلي ګانې دي، د دوى پرمختګ د عمومي پرمختګ ضامن دى. څرنګه چې ليدل کيږي د افغانستان زياتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نيمايي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک د کار، فعاليت او نوښت څخه بې برخې او په پايله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کيږي.

ټولنيز کړکيچ يا لانجه

پخوا به ښځې او نارينه دواړه د ټولنيز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو، خو نن سبا د ښوونې او روزنې، اړيکو او رسنيو د پراختيا او پرمختګ له سببه وضعيت بلکل توپير پيدا کړى دى. اوس ټول پوهيږي چې ښځې هم کولاى شي چې د نارينه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عايد لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفيت د لوړيدو او لوړو ټولنيزو مقامونو ته د رسېدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتيا څخه برخمنې وي. له دې کبله دوى نور نشي کولى چې دغه د توپير او تبعيض څخه ډک وضعيت چې ښځو ته د دوى د ظرفيت د لوړتيا، ګټو او کارونو د سرته رسولو مخه نيسي، وزغمي او د هغو له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه بايد د ښځو پرمختيا ته چې د نسلونو بنسټ ايښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟
۲- جنسیت څه شی دی؟
۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
٤- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې له اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
٥- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
٦- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډیز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو تو پیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.
• هغه ډلې چې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د توپیري او ناسم وېش له مخې جوړې شي طبقه ورته ویل کیږي، نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کیږي.
• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هېڅ ډول امتیاز منبع نه بولي، بلکې د انسانانو لوړتیا یوازې په تقوا کې بو لي.
• له جنسیتي مسایلو څخه ښځو او نارینه وو ته د ژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقونو ورسپارل دي، تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.
کله چې د ټولنې نیمايي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمايي ځواک له کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کیږي او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کیږي.له دې کبله له هر څه څخه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې دنسلونو بنسټ ایښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

زموږ ټولنیزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غریبي او بې کاري،
- د اوسېدلوځای(کور)،
- روغتیا،
- مخدره توکي،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېړکي موخې

زده کوونکو د دې ښېړکي له لوستلو وروسته:

• د سواد ګټې پېژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پیداکوئ

• د غریبۍ او بېکارۍ منفي پایلې پېژني او زیار او کوښښ ته به وهڅېږي،

• د بې کورۍ له ستو نزې سره به آشناشي او له هغې ښځه د وتلولار به وپېژني،

• له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنیو او د روغتیایي خدمتونو له کموالي ښځه را منځ ته کېږي، آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو پوهیږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيز مشکلات:بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتيا لري.څرنګه چې قرآن کريم فرمايي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِى خَلَقَ(۱) خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ(۲)اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَکْرَمُ (۳)
الذى عَلمَ بِل قلمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ(۵)

ژباړه: ولوله (اى محمده! قرآن) په نوم د رب خپل، هغه رب چې پيدا کړى يې دى (ټول مخلوقات)،

پيدا کړى يې دى انسان د ترليو شويو وينو له ټوټو څخه، ولوله (اى محمده ﷺ! قرآن) حال دا چې ستا رب لوى کريم دى، هغه (رب او پالونکى) چې ښوولى يې دى(انسان ته علم يا خط) په قلم سره، ښوونه يې کړې ده انسان ته د هغو شيانو چې دى پرې نه پوهيده.

هغه چاچې زده کړه نه ده کړې بې سواده بلل کېږي. دې واقعيت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري له کومو ستو نزو سره مخ کيږي؟

۲- هغه ټولنه چې زيات وګړي يې بې سواده وي، له کومو ستونزو سره مخ کيږي؟

انسانانو له ډيرې پخوا څخه د ځمکې پرمخ ژوند پيل کړى، خو په لوستلو او ليکلو نه پوهيدل. په هغه وخت کې د انسانانو ژوند ډيرساده او ابتدايي و. په هغه وخت کې د تېرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له يوه نسل نه بل نسل ته لېږدول کېدې. د نوې ټولنې غړو د خپل ضرورت وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنيو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هېڅ ډول ځانګړې پروګرام وجود نه درلود. بې سوادي تل د هېوادونو د ودې او پرمختيا د مخنيوي لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادي یو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړۍ درجه دښمن په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادونو د ودې او پرمختګ په لاره کې لوی خنډ شمېرل کېږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی، بلکې دا یو پېچلی جریان دی چې ملي اونړیوالې مرستې ته اړتیا لري. څرنګه چې لیدل کېږي د بې سوادۍ د له منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي. آن تردې چې ړانده او کاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلیونو څخه زیات خلك د سواد له نعمت څخه بې برخې دي او همداوس پنځه میلیونه ماشومان ښوونځي ته له تلو څخه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زیاتې دي چې ډېر مهم یې عبارت دي له:

بې وزلي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتی والی، په مخدره موادو روږدیدل، جرم او جنایت ته مخه کول.

کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل څواکمنو هېوادونو ته اړ وي، نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده، تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي له نیستی او وروسته پاتې والي څخه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کېدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندواو د سیکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواك، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي، ترڅو د ټولنې وګړي یې باسواده شي، ځکه بې سواده وګړي نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د کرنې او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګډون یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړی نه شي کولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي، خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دي او د پوهېدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

بې وزلې او وروسته پاتې والی: نېستي او بې وزلي د بېسوادۍ د پايلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياو ته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولای چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بې سواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستۍ څخه سر ببره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، څرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي او چې خلک غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال د عوايدو او د مالياتو له کمښت سره به مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره، روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کڼو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره به مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي چې په پايله کې هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ باندې اخته کېږي.

روږديدل: بې سواده ټولنه زياتره دنيستۍ او ناپوهۍ له امله په مخدره موادو د روږدېدو د بلا په لومه کې ښکيليږي. بې سوادي او ناپوهي له نېستۍ او په پای کې له روږديدو سره ډېرې نژدې اړيکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کيفيت ته پاملرنه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ګټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادي زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو کې چې مونږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې وې.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعریف کړئ، زمونږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

٤- بې سوادي او روږدیدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې نېستي او غريبي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندي پوښتني په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

۱- ولې انسان غريبيږي؟

۲- د انسان په ژوندانه کې غريبي څه اغيزه لري؟

۳- څنگه کولای شو له غريبی او نېستی څخه مخنيوی وکړو؟

انسان خوراک، کالیو او د اوسېدلو ځای یا کور او نورو وسايلو ته اړتيا لري.

الله (جَلَّ جَلاَلُه) د انسانانو لپاره ټول د اړيتا وړ شيان د ځمکې په سر او طبیعت کې پیدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه گټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولای شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې سمه گټه واخلي، د غريبی او نېستی سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کهالي او لټي وکړي او يا طبيعي او ټولنيزخنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه) له دغه نعمتونو څخه گټه واخلي، نو له غريبي او بې وزلی سره به مخامخ شي.

نېستي څه شی ده؟

نېستي يا غريبي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيا لري. غريبي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدوکې يې بشرځور ولی او ځوروي يې. څرنگه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نژدې ده چې غريبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کيږي؟) ځواب ورکول ډير مهم دی.

څرنگه چې د دې پوښتنې د ځواب له پيداکولو څخه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاستو چې لاملونه يې ډېر زيات دي، خوشېرنه يې په دې ځای کې ممکنه نه ده، خو په عام ډول کولای شو هغه په دريو عمومي برخو ووېشو.

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بېلابېل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ويل کيږي چې ريښه يې په خپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غريبي ډېر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو اوګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

٤- د بدن د غړو معلوليت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنيو ځولاملونو اخته وي په خپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او غريب اونېستمن کېږي.

طبيعي لاملونه

خدای (جَلَّ جَلالُه) زموږ د اړتيا وړ مواد په طبيعت کې پيدا کړي دي، د ا مواد په طبيعت کې يو ډول نه وي وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځينې ځمکې ډېرې حاصل خيزې او ځينې نورې يې لږ حاصل کوي.

۲- ځينې سيمې معدنونه او د لوړ قيمت منابع لري، لکه: سره زر، اوسپنه، نفت اوګاز،خوځينې سيمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربيره پردې، ځيني طبيعي حوادث، لکه: سيلاو، وچکالي او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. ياد شويو توپيرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خېزو سيموکې ژوندکوي کولای شي په لږ زيار او زحمت سره ډېر حا صل لاس ته راوړي، خو هغه خلک چې په کم حاصله سيموکې ژوندکوي بايد ډېرزيار او زحمت وباسي، خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، اوسپنې، نفت اوګازو معدنونه لري کولای شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته پراختيا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زياتوالي راولي او خپلو صنايعو او خپلې کرنې ته وده او پراختيا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه له دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي، نو ويلی شو چې حاصل خيزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قيمتي معدنونه د شمتنيو د لرلو سبب او نه درلودل يې د غريبی او نيستی لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز لاملونه

د یادو شویو لاملونو ترڅنګ، ټولنیز لاملونه هم په طبیعي سرچینو د انسان د لاس رسی او یا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبیعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي سیستم په واسطه وېشل کېږي.که دا سیستم عادلانه او د تعصب او تبعیض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخې له امکاناتو او صنایعو څخه ګټه اوچتوي او که چیرې اقتصادي او ټولنیز نظام عادلانه نه وي، نو یوازې کم خلک به له دې نعمتونو څخه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کیدای شي چې هر وګړی یې د خپل لیاقت او وړتیا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نیستۍ او فقر لوی لامل د سیاسي، ټولنیز او امنیتي ثبات نشتوالی دی په کومه ټولنه کې چې له سیاسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي، خلک له زیاتو امنیتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کرکېچونو کې په مصرف رسېږي او ټول پروګرامونه د خپل سیاسي بنسټونو د ځواکمنۍ او د مخالفینو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پایله کې ټولنه په نیستۍ اخته کېږي. همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنیز ثبات موجود نه وي، خلک تل له یوه ښار څخه بل ښار ته تېښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه د ژوند په چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي او که چېرته له ټولنې څخه امنیت خپل ټغر ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي ریښو د قوت او ودې خیال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاریخ او د با ارزښته او قیمتي سرچینو درلودونکی دی، خو په خواشینۍ سره اوس د ډېرو نیستمنو اوغریبو هېوادونو په ډله کې راځي. د هېواد د غریبۍ لاملونه په دې تاریخي مرحله کې عبارت دي له:

۱- **د اوږدې مودې جنګونه**: زموږ خلک درې لسیزې د دین او خپل هېواد د آزادۍ لپاره او وروسته بیا په داخلي جګړو اخته شول په دې موده کې نه یوازې د هېواد د ودې او پراختیا لپاره کار ونه شو، بلکې د ملت موجوده سرمایه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټیز اقتصاد، لکه: کارخانې او اقتصادي تاسیسات د صنعت، کرنې او په نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- **د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنیز نظم او انضباط له منځه تلل**:

د دې نظم اوانضباط په له منځه تللو سره د خلکو په کړو وړو کې د ګډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعالیتونو دمخنیوی لاملونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- بې سوادي او ناپوهي: د جګړو د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي تړلي وو او دا کار د دې سبب شو چې زموږ یونسل تقریباً په عمومي ډول بې سواده او یاکم سواده پاتې شي. په دې ستونزه باندې بریالي کېدل یو ملي عزم ته اړتیا لري چې په سرکې د افغانستان د اسلامي جمهوریت دولت چې د ملت له څواک او ارادو څخه استازیتوب کوي، رښتینې طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته یې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د یوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غریبۍ او نېستۍ څخه چې د دوی د خوارۍ او ذلت سبب ګرځي، خلاصون پیداکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د غریبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ.

۲- د غریبۍ د ټولنیزلاملونو نوم واخلئ.

۳- د غریبۍ او فقرطبیعي لاملونه کوم دي؟

٤- ولې زموږ ګران هېواد له غریبۍ سره لاس او ګریوان دی؟

٥- څنګه کولای شو له خپل هېواد څخه د غریبۍ لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:

۱- آیا نور منابع په واك لرئ چې وکړای شي له هغو څخه ګټه واخلي؟

۲- آیا دخپلې کورنۍ څینو غړوته د یوه بل کار وړاندیز کوئ؟

۳- آیا د کورنۍ څینې غړي د نویو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟

د پورتنیو پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږېږئ او ځوابونه یې په خپلو کتابچوکې ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(زمونږ ټولنیزې ستونزې): استوګنځی او کور

پرتله یې کړئ

موږ ټول کورونوته اړتیالرو ځینې خلک په کورونو او ځینې نوریې په خیمو او کږدیوکې ژوند کوي.

ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتیا لري؟

۲- که موږ د اوسیدلو ځای ونه لروخه کیږي؟

۳- څه باید وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

په ډېرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسیدلو ځایونه ټاکل او له ګرمی او یخنی څخه د ځان ساتلو لپاره یې کورونه جوړول.

د بشر د پوهې او تکنالوژی له پرمختګ سره سم، کورجوړونې هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتیاوو له پوره کېدو سربېره، د ښکلاپیژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بیلابیلو ټولنوکې د دوی فرهنګ او دیني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکونو کورونه جوړ شول.

له ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بیلو بیلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډېر ښکلي او مجلل او د ژوندانه د هوساینې په ټولو وسایلو مجهز جوړ شول. د استوګنځایونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډیرو مهمو اړتیاوو څخه شمېرل کیږي. حتی د نړی په ډېرو پرمختللو هیوادونو کې، ډیرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره میاشت کې د پام وړپیسې د کورونو د کرایې او اجارې په نوم ورکړي. زمونږ هیواد په بیلابیلو دلایلو د هغو هیوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو څخه شمېرل کیږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځینی مهم دلیلونه عبارت دي له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کلونو په اوږدوکې ډیر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نژدې هېوادوته کډوال شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځ ته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغو څخه زیات شمېرېې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښارونوکې استوګن شول. په ځانګړې ډول دکابل په ښار کې د هغه له ظرفیت څخه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-د استوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړی سرکې دولت کولای شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي، ترڅو خلک مجبور نه شي چې بې نقشې او په خپل سر کورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابر کړي د مثال په توګه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه یې جوړکړل، نو دولت باید د هغو سرکونه او کوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته وغځوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تېرو لسیزو کې په هېواد کې جګړې دوام درلود او ډیرې و دانی یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. په دې ورستیو کلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه دا خورا مهم ټولنیز ستونزه نه دی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، د خلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د تعميراتي موادو قيمتي

تعميراتي مواد له ګاونډيو هېوادونو څخه زموږ هېواد ته رالېږدول کېږي، څرنګه چې په وروستيو کلونوکې زموږ داخلي توليداتو ته په زياته پيمانه زيان رسيدلی دی او تر اوسه لازمي بياجوړونې نه دي شوې، تعميراتي وارداتي مواد د نا امنی، د مواصلاتي لارو د خرابوالي په نسبت ډير ګران دي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بيې له امله د اخيستلو توان نه لري. سربيره پردې په ښارونو اوکليوالي سيموکې هم زيات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبيعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کليوالي کورونه هم له صحي امکاناتو څخه برخمن نه دي او يوازې د ګرمی اوسړو مخنيوی کوي، نو ځکه د کور مشکل يوازې په ښارکې، نه بلکې په کليوالي سيموکې هم دا ستونزه موجوده ده.

اوس بايد څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوټولو هېواد والو ته د استوګنځي د تأمين په موخه، هم دولت او هم خلک بايد هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت يې بايد سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هېواد ټولوښاروته د ماسترپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړای شي چې په مناسب قيمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بلهې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت بايد د ټولو ښارونو په ځانګړې ډول د استوګنې د کورونو لپاره عمومي خدمتونه، لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سيستم،برېښنا، تيليفون، سړک او پخې کوڅې جوړې کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکونو جوړول**: يو ډيرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی چې دولت ارزانه کورونه، خو په ټولو وسايلو سمبال کورونه جوړکړي او خلکو ته يې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډيره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډيروخلکو ته به په لږه فضاکې هوسا ژوند وربه برخه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښایاست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلك په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت باید کوم کارونه سرته ورسوي؟

۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه باید سرته ورسوي چې زموږ خلك د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي؟

۵- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړاندیزخه دی، ویې لیکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنیزې ستونزې په څو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

خبرې پرې وکړئ

روغتيا او سلامتي د لوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه) لوی نعمت دی. لاندې پوښتنې په غور ولولئ او د هغو په اړه خبرې وکړئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږ ته ارزښت لري؟

۲- که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړ پاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډيرو لويو دښمنانو څخه ده. او تاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو. سربېره پر دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډېرزيات شمېر خلك له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډېرو ناوړو او خطر ناکو ساري ناروغيو باندې اخته کېدل او زيات شمېر خلك يې له منځه وړل او کله هم د وبا او طاعون په واسطه ډېر خلك له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دګټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لګوي.

٤- د انسان مړينه.

٥- د نفوسو کمښت: څرنګه چې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنيوی وکړي، ناروغي کولای شي د يوې سيمې په انساني نفوس کې کمښت راولي او يا يې بيخي له منځه يوسي.

سره له دې چې ناروغي په بشپړ ډول له منځه نه ځي، خو په ننني نړۍ کې ډيرې ناروغۍ د مخنيوی او درملنې وړدي، څرنګه چې رسول ﷺ فرمايلي دي: (خدای جَلَّ جَلالُه ناروغي نه ده پيدا کړې، خو هغه ته يې درمل هم پيدا کړي.) نو له درملو نه استفاده وکړئ. هغه ناروغۍ چې هره ورځ يې په زرګونو وګړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانۍ سره د درملنې وړده، نو ځکه نن ورځ موږ ته د مسئله مهمه ده چې لومړی بايد د خپل ژوند شرايط داسې جوړ کړو چې په ناروغيو اخته نه شو. دويم دا چې کله ناروغه کېږو، بايد وکولای شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغيو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي(سؤتغذي)

د انسان د روغتيا لومړنی شرط دادی چې ښه او پاک خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذيه نه شي، بدن يې په طبيعي ډول وده نه کوي او په پايله کې د نا روغيو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن يې په خوار ځواکۍ اخته کېږي.

له غير صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه بايد صحي وي. که انسان له غير صحي خوړو څخه ګټه واخلي له بېلابېلو ناروغيو سره مخامخ کيږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسايلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسېږي، فاسد او خرابيږي. خراب او فاسد خوراکي شيان د خلکو د راز، راز ناروغيو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتيا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نيول کيږي. رستورانونه او هوټلونه روغتيايي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال او ککړه هوا

پاک چاپېریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونوکې د ډېر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تېلو څخه استفاده کول او په لسګونونور عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د ماشومانو په روغتیا او سلامتی نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول، ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنی د ماشومانو په وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېریال هم د ماشومانو په وده کې رول لري.
په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنی پورې په ماشومانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا ماشومان د ساري ناروغیو او همدارنګه د سا تنګی د ناروغیو له امله او د خوار ځواکی، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او څښلو څخه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېریال کې وجود لري او تنفسي ناروغي د هوا له ککړ تیا څخه منځ ته راځي چې د ماشومانو د مړینې لامل ګرځي.
د ملاریا د خپرېدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا غوماشې په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپېریال دی.
نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک او روغ چاپېریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

له هغو ستونزو سره چې د روغتیا په برخه کې یې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډیر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو بیا متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونو خلک د درملنې لپاره بهرنیو هېوادونو ته ځي.
د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د ۵۲ مادې مطابق ((**دولت مکلف دی چې د قانون له احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي**)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د ځینو ساري ناروغیو نوم واخلئ.

۲- له نا روغیو څخه کوم زیانونه انسان ته رسیږي؟

۳- څنګه کولای شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

٤- خوار ځواکي څه شی ده؟

٥- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د انسان په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغېزه لري؟په دې اړه څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې دنشه يي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځينې وګړي خپله او د نورو روغتيا د نشه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په فکر

١- د نشه يي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زيانونه لري؟

٢- آيا نشه يي توکي زموږ د هېواد لپاره يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

٣- د نشه يي توکو توليد، استعمال او قاچاق څرنګه فردي او ټولنيزې پايلې لري؟

٤- څه ډول کولای شو چې دا ستونزه له منځه يوسو؟

نن ورځ نشه يي توکي زموږ د هېواد، سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جګړې په بحراني کلونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د دولت د نه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعاليت لاس پورې کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپينو(ترياک) کرلو ته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو توليد نړيوال مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه حاصلات چې په افغانستان کې ترلاسه کوي اروپايي او امريکايي هېوادونو ته يې قاچاق کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخدره مواد هغو موادو ته وېل کېږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډېر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړېږي، د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځ ته کړې دي چې مهمې برخې يې دادي.

د ګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کېږي.

ډېرګټور محصولات و جود لري چې بزګران کولای شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. خو د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کوي چې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

رو ږدي کېدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوي ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کېږي.

په دې ډول موادو اعتياد انسان ناروغه کړي او هغه د ګټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولو ته يې اړ باسي، کله چې په يوه هېواد کې د مخدره توکو د روږدي کسانو شمېر زيات شي، نو د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري فساد زياتوالی

ځرنگه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچيان هڅه کوي ځينې دولتي مسئوولين (په ځانگړې ډول د پوليسو په ادارو او محکموکې) په بيه واخلي او خپلو فعاليتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځينې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پيسو په بدل کې له ځان سره ملگري کوي، ترڅو د دوی له نفوذ څخه گټه واخلي، نو له همدې امله اداري فساد پراخيږي او د هغه د کموالی لپاره هڅې له ناکامی سره مخ کيږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځينې کړی د اداري فساد له پراخېدو څخه ملاتړکوي.

نا امني او تاو تريخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو د قاچاق مخه ونيسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په گټه اخيستلوسره هڅه کوي چې د دولت د تدابيرو په وړاندې و دربږي او خپل فعاليت ته دوام ورکړي. د دوی يوه لاره د دولت د هڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضيح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځ ته کول او له تاوتريخوالي څخه گټه اخيستل دي.

ځرنگه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زياتې پيسې لاسته راوړي، نو په ډيرو عصري وسلو سمبال دي.د شرايطو د برابرېدو په صورت کې له هغو څخه د خلکو او دولت په مقابل کې ورڅخه کار اخلي، نو ځکه نشه يي مواد له نا امنی او ترهگری سره نژدې اړيکې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نشه يي توکي څه شی دي؟

۲- د نشه يي توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزګران له کومو کرنيزو محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟

۴- د نا امنۍ او تاوتريخوالي په اړه يو څو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نشه يي توکو د له منځه وړلو په اړه خپل وړانديز په څوکرښو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امني او ترهګري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ووايئ.

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک يې زغمي، نومونه يې واخلئ؟

۲- کوم لاملونه د نا امنۍ سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه بايد سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو ته اړتيا لرو. دا فعاليتونه هغه وخت امکان لري چې په هېواد کې پوره امنيت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنيت شتون ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور له عادي کار او فعاليت څخه پاتې کيږي.

له هرڅه مخکې بايد د امنيت مفهوم شرحه کړو. امنيت په ټولنه کې هغې وضعې ته وايي چې خلک د ډاډ او آرامۍ احساس وکړي او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته ګواښ موجود نه وي. د بېلګې په توګه: که څوک يو کار کوي او د هغه کار له هېڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ويلای شو چې هغه د کار کولو امنيت لري. او يا که خلک پرته له ويرې او ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا څخه ويره ونه لري، نو هغوی له ځاني او مالي امنيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه برخمن د ي. له دې معلوميږي چې امنيت ډولونه لري چې ډېرمهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادي، سياسي، ټولنيزاو ځاني امنيت څخه. په عمومي ډول ويلای شو چې امنيت په دوو برخو رواني او فزيکي امنيت وېشل شوی دی.

رواني امنيت هغه وخت حاصليږي چې په هېواد کې بشپړ امنيت شتون ولري او فزيکي امنيت د امنيت ډېرکم حد دی، که فزيکي امنيت شتون ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پېښيږي. په دې صورت کې به رواني امينت هم شتون ونه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځ ته کيږي چې ټولنيز قواعد او رسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرګنيز ملاتړ له لاسه ورکړي، چې يو شمېر له دې فرصت څخه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډير لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی يا بهرنی جګړې) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سياسي ايديولوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنيو مهم لامل ويره اچونه ده چې په دې لوست کې به په لنډه توګه پرې رڼا واچو.

ترهګري (ويره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعاليت چې د خلکو د ډار، وېرې او نا آرامی سبب شي او سياسي موخې ولري ترهګري يا (ويره اچونه) بلل کيږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي فعاليتونه او ډله ييز تبليغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سياسي موخو ته ورسيږي، ترهګري بلل کيږي. زموږ خلک له ډېرو کلونو را هيسې د سيمه ييز او نړيوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنۍ لپاره ډېرې بدې پايلې لري چې ځينې يې دادي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو وژنې

ترهګر خپلو موخو ته د رسېدو لپاره حاضردی چې بېګناه خلك ووژني.

د هېواد ويجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ترړلو اوسقوط لامل ګرځي. ترهګري عمليات لکه ځنګه چې د خلکو ځان ته ګواښ دی، همدارنګه دولتي او خصوصي مالونو او ودانيو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېواد مو آباد شي، ورانيږي.

د وخت ضايع کېدل

وخت د انسان لپاره ډېرمهم دی او بايد هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډېرو لويو پرمختګونو لاس برى پيداکړي. په داسې حال کې چې زموږ خلك د نا امنيو په دليل او د ترهګرو فعاليتونو له امله له موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختګ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول وس او توان سره هڅه وکړي چې د کار او فعاليت لپاره امنيت ټينګ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲- ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لامل کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې اړه څو کرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په گران هېواد کې کلونه کلونه جگړه روانه وه. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د څو کلونو راهیسې زموږ په ځینو سیمو کې یو زیات شمېر ناچاودلي ماینونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوند تهدیدوي. ستاسي له نظره:

۱- آیا تاسې تراوسه پورې ناچاودي ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲- که چېرې له ماین سره مخامخ شئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونود مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړو؟

هغه هېوادونه چې د جگړو له مرحلې څخه تېرشي، ترجگړې وروسته ډېر کلونه بیاهم د جگړې ستونزې گالي. له ډېرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او نا چاودو توکو پاتې شونې دي چې په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب گرځي. په دې څو کلونو کې د ماینونو او ناچاودو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شویدي. په خواشینۍ سره باید ووایو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بیاهم زیات شمېر ناچاودي توکي لا تر اوسه پورې تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

په دې برخه کې باید ډېرکارونه سرته ورسوو چې مهم یې دا دي؟

• یو اساسي کار دا دی چې د دولت او د ماین پاکۍ دفتر باید هلې ځلې وکړي چې ډېر ژر ماینونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ناچاودي توکي له منځه يوسي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وژغوري.

• بل ډيرمهم کار دادی چې د ماين پاکی مسؤولين بايد خلک د ماينونو په ځانګړتياوو و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې له دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماينونويه سيموکې ژوندکوي، بايد ماينونه وپيژني، د هغوی په خطرونوو پوهېږي او له هغو سره د چلند زده کړه وکړي.

چې خپل ځان د ماينونو له خطر څخه څنګه وساتي؟

د ماين پاکی مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې برخه کې يې زيات کارونه او فعاليتونه سرته رسولي دي او ځينې لارښوونې يې د تبليغاتوله لارې ترسره کړي دي چې ټولو خلکو د ارزښت وړدي.

بحث وکړئ

ناچاودي توکي څه شی دي؟

پلاستيکي، د لرګيو او اوسپنيزه نا پيژندل شويو توکو ته لاس مه وروړئ، کيدای شي چې ناچاودي توکي او يا يو ډول ماين وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودېدلي نه وي، د نا چاودو توکو په نامه ياديږي. ناچاودي توکي عبارت دي له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور. ناچاودو توکي له فلزاتو، لرګيو او پلاستيک څخه جوړ شوي دي او د اقليم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي او کوم مهمات چې له فلز څخه جوړ شوې دي زنګ يې وهي او پيژندنه يې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو سيموکې چې دا توکي نه پيژنو، بايد د سيمې مشرانو او يا د ماين پاکی دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه يوسي. زياتره نا چاودي توکي د ځمکې پرمخ په ښکاره ډول پراته وي او د هغوی له خطرونو څخه مخنيوی ډېرآسانه دی. په داسې حال کې چې ماينو نه زياتره د ځمکې لاندې ښخ وي او له هغو د خطرونو څخه مخنيوی ستونزمن کار دی، خو نا چاودي مهمات کولای شي د ماينونو په پرتله د انسانانو او حيواناتو د ټپي کېدو او د ډېرو تلفاتو لامل شي. (د حب الو طن من الايمان) د مقولې په بنسټ، وطن د هېواد په هر وګړي حق لري.هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په اولاد خپل مور او پلار ګران وي، نو د ټولنې په خلکو هم بايد خپل هېوادګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودو توکو او ماينونو خطر هېواد ته يو ګواښ دی، نو د هېواد ټولو خلکو ته پکارده چې ماينو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودي توکي ووينې هغو ته لاس ورنه وړي، بلکې د ماين پاکی ادارې ته خبر ورکړي او خپله ايماني او وطني دنده سرته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودي توکي څه شي ته وايي؟
۲- ولې ښخ شوي ما ینونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟
۳- ماینونه او نا چاودي مهمات څه خطر لري؟
۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شئ څه کار به سرته ورسوئ؟
۵- څنګه کولای شو چې د نا چاودو مهماتو او ماینونوله شر څخه په امن کې پاتې شو؟

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولای شو د ماینونو او نا چاودو توکو له خطر څخه په امان کې پاتې شو، په دې اړه ښوکرښې ولیکئ.

د پنځم څپرکي لنډیز

- انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ، خو په لوست او لیک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تېر نسل تجربې به په شفاهي او عملي توګه له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقالیدلې.
- نیستي(غریبي)، د ژوند د لومړنیو اړتیاوو دنه لرلو په معنا ده چې انسان هغه ته اړتیا لري. نیستي داسې غمیزه ده چې د تاریخ په اوږدوکې یې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړي دي.
- هغه ټولنه هو ساینې او ښتمنۍ ته لاس رسی پیدا کوي چې وګړي یې د خپل توان او وړتیا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو څخه ګټه لاس ته راوړي.
- له ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي، خو د استوګن ځای ستونزه لا هم د بشر له ډېرو مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي.
- ناروغي تل د وګړو د ښمنه ګڼل کېږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هریو په ساده اوسختو ناروغیو باندې اخته کېږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتیا لومړنی شرط ښه او مناسب خواړه دي.

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیزو فعالیتونو بوخت یو. دا فعالیتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنیت وي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library